ВІСНИК науки та освіти
серії: філологія, культура і мистецтво, педагогіка, історія та археологія, соціологія
ISSN 2786-6165 (ONLINE) №7(25)2024
Bulletin of Science and Education

УДК 930.2:77

https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-7(25)-1461-1473

Священко Зінаїда Василівна доктор історичних наук, професор, професор кафедри всесвітньої історії та методик навчання, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, вул. Садова, 28, м. Умань, 20300, https://orcid.org/0000-0001-5845-3115

НАУКОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ ФОТОГРАФІЧНОГО ДЖЕРЕЛА ЯК ЗАСОБУ ЗБЕРЕЖЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ І КУЛЬТУРНОЇ ПАМ'ЯТІ

Анотація. У статті досліджено проблему специфіки фотографічного джерела як засобу збереження історичної і культурної пам'яті, особливості його створення та прочитання залежно від часу та технології фотороботи. Зазначено, що на сьогодні актуальними залишаються питання розвитку теоретичної, методологічної та термінологічної бази фотографічного джерела, способи його відокремлення від усього наявного фотоматеріалу, створення внутрішніх класифікацій та визначення особливостей критичного аналізу. Інтерпретація зображень з часом і технологією зйомок розширить можливості їх використання для наукових досліджень.

Автором складено умовну версію основних етапів в історії фотографії. Зауважено, що фотографія стала частиною повсякденності та джерелом її вивчення. Фотодокументи – це візуальне історичне джерело, яке створює наочне і образне зображення події, явища, об'єкта з точним і повним відтворенням «видимої» сторони зображеного факту. При створенні фотодокумента час і місце події збігаються з моментом зйомки, тому фотодокументи представляють велику цінність не тільки з точки зору обсягу і різноманітності інформації, що міститься в них, але і завдяки своєрідній формі передачі подій і фактів дійсності. З точки зору сучасної історичної науки фотографія відноситься до категорії аудіовізуальних джерел, великою перевагою фотографії є створення статичного візуального образу, який допомагає реконструювати минуле в найдрібніших деталях. Повсякденна фотографія дозволяє аналізувати середовище, яке оточує людину, надає інформацію про людей на фотографіях, допомагає простежити зміни в побутових речах, технічному прогресі, рівні виробництва, добробуті населення та сучасних тенденціях.

Зроблено висновок, що фотографії є важливими візуальними джерелами для вивчення історії, які мають потужний інформаційний потенціал і багатий візуальний образ минулого.

Ключові слова: фотографія, фотографічне джерело, історична хроніка, візуальні джерела, фотодокументи, повсякденність.

Sviaschenko Zinaida Vasylivna Dr. Habil. (History), Professor, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Sadova St., 28, Uman, 20300, https://orcid.org/0000-0001-5845-3115

THE SCIENTIFIC POTENTIAL OF THE PHOTOGRAPHIC SOURCE AS A MEANS OF PRESERVING HISTORICAL AND CULTURAL MEMORY

Abstract. The article examines the problem of the specificity of the photographic source as a means of preserving historical and cultural memory, the peculiarities of its creation and reading depending on the time and technology of photography. It is noted that the issues of developing the theoretical, methodological and terminological base of the photographic source, ways of separating it from all available photographic material, creating internal classifications and determining the features of critical analysis remain relevant today. Interpretation of images with time and shooting technology will expand the possibilities of their use for scientific research.

The author compiled a conditional version of the main stages in the history of photography. It is noted that photography has become a part of everyday life and a source of its study. Photo documents are a visual historical source that creates a visual and figurative image of an event, phenomenon, object with an accurate and complete reproduction of the «visible» side of the depicted fact. When creating a photo document, the time and place of the event coincide with the moment of shooting, therefore, photo documents represent a great value not only from the point of view of the volume and variety of information contained in them, but also due to a peculiar form of transmission of events and facts of reality. From the point of view of modern historical science, photography belongs to the category of audiovisual sources, the great advantage of photography is the creation of a static visual image that helps to reconstruct the past in the smallest details. Everyday photography allows you to analyze the environment that surrounds a person, provides information about the people in the photos, helps to trace changes in household items, technical progress, production levels, population welfare and fashion trends.

It is concluded that photographs are important visual sources for the study of history, which have a powerful informational potential and a rich visual image of the past.

Keywords: photography, photographic source, historical chronicle, visual sources, photo documents, everyday life.

Постановка проблеми. До наукового вивчення фотографії як історичного джерела дослідження повсякденності зверталися не часто, незважаючи на те, що цей вид документального матеріалу досить активно використовувався з ілюстративною метою. Однак потенціал фотографії не настільки обмежений, як вважали раніше, і фотоматеріал може служити самостійним джерелом при вивченні тих чи інших аспектів життя, культури, суспільства. Ряд досліджень, присвячених фотографії, які були опубліковані в останні десятиліття, обмежуються невеликим колом питань. Ще не з'явилися наукові дослідження, які розглядають науковий потенціал фотографії всебічно, у всьому її різноманітті, аналізують можливості її прочитання і застосування, а також історію становлення і розвитку фотографії. До теперішнього часу рамки фотографічного джерела, його предмет і об'єкт, можливості використання, науковий потенціал – як особливого способу фіксації повсякденності – чітко не визначені. Принципи типології та класифікації наукового підходу до фотографії не розроблені, а також відсутня термінологія, необхідна для роботи з таким джерелом. Все це призводить до того, що використання фотографій не у повній мірі включено в науковий обіг і не вийшло за межі своїх ілюстративних можливостей.

Отже, на сьогодні актуальними залишаються питання розвитку теоретичної, методологічної та термінологічної бази фотографічного джерела, способи його відокремлення від усього наявного фотоматеріалу, створення внутрішніх класифікацій та визначення особливостей критичного аналізу. Інтерпретація зображень з часом і технологією зйомок розширить можливості їх використання для наукових досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі використання візуальних історичних джерел в наукових дослідженнях присвячені праці вітчизняних істориків (Є. Рачков, О. Рабенчук, Д. Пятіна, К. Мєлєкєсцев та ін.). Так, Є. Рачков зазначав, що посилена увага до візуальних джерел є однією з характерних рис сучасної історіографії [1, с. 27-41]. Д. Пятіна і К. Мєлєкєсцев пропонують погляд на фотографію як засіб збереження історичної пам’яті від моменту її появи в XIX ст. до її сучасної ролі в «еру постправди», оскільки, незважаючи на спроби фальсифікаторів, фотографія була та залишається надійним, сучасним і компактним способом збереження історичної інформації для подальшого дослідження та передачі її наступним поколінням [2, с. 57-62]. О. Рабенчук розкриває місце сфери візуального в сучасній гуманітаристиці, показує

можливість та необхідність використання візуальних матеріалів у ході історичних досліджень як повноцінного джерела. На думку вченого, візуальні джерела, зокрема фотографії, іноді надають історику інформації для роздумів більше, ніж писемні джерела, «оскільки їх мова несвідомо проговорює те, про що суспільство переважно мовчить, вона менше піддається цензурному тиску влади і, таким чином, містить менше лакун, ніж вербальні тексти» [3, с. 37]. На думку О. Коляструк, залучення та аналіз візуальних джерел, зокрема фотографій, допомагає бачити минуле в конкретиці, деталях та динаміці, фотографії виступають своєрідними артефактами свого часу, і, як жодне інше джерело, здатні передати нам дух, атмосферу минулого, проливаючи світло на конкретний спосіб існування людини у соціумі у сукупності її щоденних практик і ритуалів, з дрібницями побуту, зовнішнього вигляду, емоційного стану, поведінки тощо [4, с. 259-264]. Інформаційний потенціал кінофотовідеодокументів як історичного джерела був предметом дослідження Л. Маркітан. Вона зазначає, що кінофотодокументи дають змогу досліднику перенестися в минуле, неначе стати його учасником. Водночас, на її думку, фотодокументи відбивають тільки один окремий момент події у визначений час і на певній території [5, с. 34-49].

Мета статті – дослідження специфіки фотографічного джерела як засобу збереження історичної і культурної пам’яті, особливості його створення та прочитання залежно від часу та технології фотороботи.

Виклад основного матеріалу. Слово фотографія походить від грецького photos і grapho, що в перекладі означає світло, письмо, тобто дослівно світлопис, метод, який дозволяє отримувати зображення предметів «за допомогою оптичного апарату (фотоапарата) на світлочутливих пластинах». Тобто фотографія – це «мистецтво зйомки предметів на папері за допомогою світла; … сонця» [6, с. 124-125]. У всьому масиві літератури, присвяченій історії фотографії, непросто знайти єдину схему, яка дозволила б чітко визначити як починалася фотографія, як вона розвивалася і якою вона є сьогодні. Але все ж таки можна скласти умовну версію основних етапів в історії фотографії. Першим етапом, який зайняв дуже багато часу, став етап, пов'язаний з таким технічним пристроєм для отримання фотографії за допомогою світла, як камера-обскура. Другий етап пов'язаний з технічними «винаходами» – дагеротипією (металеві пластини з позитивним зображенням), та третій – калотипією (позитивні відбитки на папері). Четвертий – з появою самого слова «фотографія», яке згодом увійшло в загальний вжиток. П'ятий етап – поява аналогових камер із плівкою. Шостий – поява цифрових фотоапаратів, що ознаменувало епоху, яку

можна назвати «фотографія в кожній руці». У наш час практично кожна людина може фотографувати за допомогою мобільного телефону, планшета, і, незважаючи на відсутність знань про принципи композиції, про закони створення художнього образу, створити власну картину світу, свій погляд на реальність, а часто і власну віртуальну реальність.

У створенні фотографічного зображення є кілька складових: хімічний процес (аналогова фотографія), процес впливу на цифровий чутливий елемент (цифрова фотографія), світло, оптика, художнє зображення. Враховуючи, що фотографія – це сукупність «фізичних та хімічних процесів, які здавна відомі людству окремо» [7], варто згадати про ці процеси. Фізичні процеси, а саме отримання оптичного зображення, пов'язані з обладнанням (камера-обскура, камери), а хімічні процеси пов'язані з фіксацією зображення на матеріалі (пластини, скло, плівка до появи цифрових технологій).

Впродовж більшої частини XIX ст. слово «фотографія» функціонувало так само, як і зараз: це був загальний термін, що позначав різноманітні об'єкти та практики, пов'язані із зображеннями, створеними камерою. Він не був прив'язаний до якоїсь конкретної хімічної події, а припускав будь-який з ряду різних процесів, які самі по собі були відкинуті або модифіковані і розвивалися з плином часу. Серед найбільш значущих подій того часу була адаптація фотографії до друку, яка так само була досягнута різними способами та з різними результатами. Як стверджує Дж. Белкнап, фраза «з фотографії», яка супроводжувала книжкові та газетні ілюстрації впродовж більшої частини вікторіанського періоду, посилалася не лише на першоджерело, навіть не на один конкретний тип зображення, а радше на різноманітні технології та низку подій [8]. Друк був лише одним із способів поширення фотографій, але до нашої епохи пікселів і телефонів він був одним із найбільш прогресивних. Фотографії розповсюджувалися серед широких верств населення через їх появу в газетах, книгах та інших комерційних виданнях. Вони перестали бути рідкісними, приватними цікавинками, а перетворилися на частину повсякденного життя.

Впродовж XIX ст. фотографія увійшла в усі сфери людського існування. У той час, як невелика кількість окремих фотографій продовжувала ставати відомою публіці (мали політичне значення чи передавали красу), переважна більшість фотографій ставали історично невидимими. Вони стали частиною повсякденності та джерелом її вивчення. Фотографія сприймається як одне з надійних джерел, оскільки ґрунтується на здатності камери фіксувати навколишню дійсність. Існує думка, що у фотографії немає авторського принципу, що позбавляє цей

тип джерела суб'єктивності. Однак вибір об'єкта зйомки, часу, інших характеристик, таких як освітлення, ракурс і т.д., залежить тільки від автора.

Фотодокументи – це візуальне історичне джерело, яке створює наочне і образне зображення події, явища, об'єкта з точним і повним відтворенням «видимої» сторони зображеного факту. Фотодокументи створюються в момент події і фіксують тільки один момент реального процесу або події. При створенні фотодокумента час і місце події збігаються з моментом зйомки, тому фотодокументи представляють велику цінність не тільки з точки зору обсягу і різноманітності інформації, що міститься в них, але і завдяки своєрідній формі передачі подій і фактів дійсності.

Існують специфічні риси фотодокументів як одного з видів історичних джерел. Перш за все, однією з таких особливостей є можливість миттєво фіксувати факти реальності на плівку або інший носій інформації, фіксуючи найдрібніші деталі процесу, що відбувається. Наступна особливість – здатність «заморожувати момент», що певною мірою обмежує можливості пізнання того, що залишилося за межами фотографічного кадру. По-третє, наявність чітко окреслених меж фотографічного кадру, основні складові якого знаходяться в межах того, що зображено у фотодокументі. Ще однією важливою особливістю є можливість використовувати інформацію, що міститься у фотодокументі, не тільки образно представляти подію, а й осмислювати її, враховуючи оригінальність передачі руху у фотографії, його композиційну, просторово-часову цілісність, різні способи зйомки. Створення умов для образного зображення дійсності, причому в найбільш активній формі для сприйняття, за рахунок різноманіття інформації, що міститься у фотодокументах. Можливість використання технічних засобів, що сприяють спотворенню змісту фотографічного зображення і призводять до фальсифікації подій або фактів, відображених у фотодокументах (ретуш, фотомонтаж і т.д.). І останнє, але не менш важливе: взаємозв'язок між естетичними та пізнавальними цінностями фотографічного документа.

Джерельний аналіз фотодокумента, як і будь-якого іншого історичного джерела, включає в себе вивчення матеріального носія фотографічного зображення (паперу, плівки, скла). На першому етапі вивчаються позитиви, тобто фотографії на папері, наприклад: фотографії в альбомах, авторські фотовідбитки і т.д. На цьому етапі дослідник має можливість дізнатися інформацію про тип фотоапарата, на який зроблено знімок, час створення (на деяких негативах є позначки, в яких вказана

дата і місце зйомки, кількість знімків, зроблених автором на дану тему). Однак вивчаються не тільки написи, але і почерк, яким вони були зроблені, так що при вивченні сукупності історичних джерел і порівнянні почерків фотографів і колекціонерів можна було ідентифікувати автора фотографії або власника колекції. Успіх вихідного аналізу фотодокументів багато в чому може залежати від результатів вивчення творчого почерку конкретних фотографів, характерних методів обробки плівки і позитивів, що використовуються ними, і типів використовуваних фотоапаратів.

Інтерес до фотографії як до цінного джерела інформації зростає в міру збільшення кількості фотографій і вдосконалення технологій її створення. Поступово формуються фотоархіви, як на державному, так і на місцевому рівнях, навіть у кожній окремій родині, які стають об'єктами пильного вивчення дослідниками. З точки зору сучасної історичної науки фотографія відноситься до категорії аудіовізуальних джерел, також може бути ідентифікована як фотодокумент, який фіксує інформацію шляхом фотографування або створення цифрового зображення. Великою перевагою фотографії як історичного джерела є створення статичного візуального образу, який допомагає реконструювати минуле в найдрібніших деталях.

Тривалий час фотодокументи як частина аудіовізуальних джерел розглядалися, перш за все, як джерела інформації, але основним напрямом сучасного джерелознавства є їх різностороннє вивчення. Сучасні автори все частіше наголошують на ролі фотографії у формуванні історичної пам'яті, яка розглядається представниками гуманітарних наук як найважливіший елемент історичної свідомості. У працях М. Хальбвакса та Й. Ассмана зазначено, що завданням історика є вивчення не історичної події, а образу, який сформувався в колективній свідомості, поняття «пам'ять» пов'язане з історичним досвідом, який відбивається в пам'яті індивіда [9; 10]. Згідно з концепцією, запропонованою французьким дослідником П. Нора, в результаті розвитку суспільства існує процес заміни пам'яті як традиції історією як науково-критичним дослідженням минулого та його раціональної репрезентації. Але прагнення за будь-яку ціну заповнити існуючі прогалини в минулому – це процес перетворення історії на критику, що призвело до викорінення пам'яті: «Пам'ять завжди з підозрою ставиться до історії, справжня місія якої – знищити та витіснити її» [11, с. 20]. На думку чеського письменника М. Кундери «…пам'ять створюють не фільми, а фотографії» [12]. Таким чином, вивчення фотографій, стає способом фіксації індивідуальної пам'яті, а за рахунок їх поширення і тиражування –

формуванням нової колективної пам'яті, заснованої не стільки на ідеології, скільки на використанні індивідуального досвіду представників культурної спільноти. У зв'язку з цим відбір фотографій для розгляду повинен ґрунтуватися на їх культурно-історичній цінності, а також вираженні індивідуальності особистості. Останнім часом особливої популярності набула ідея створення тематичних фотовиставок. Наприклад, фотоконкурс «Моя Європа», що відбувся у травні 2019 року в Марійському державному університеті в рамках гранту Жана Моне. Конкурс мав на меті залучення фотографій, які б втілювали індивідуальні уявлення учасників про Європу в цілому, окремі європейські держави, міста, університети, а також про культуру та традиції народів різноманітної Європи (https://erasmusplus.org.ua/2019/page/10/). 9 травня 2024 року у Києві презентували фотовиставку «Міцні в єдності» до Дня Європи, яку розмістили на конструкціях пішохідно-велосипедного мосту. Усього в експозиції 100 світлин, на яких продемонстрована допомога та підтримка європейських міст Україні (https://suspilne.media/kyiv/742455-na-sklanomu-mostu-v-kievi-vidkrili-fotovistavku-do-dna-evropi/). З. Священко доводить, що усе більшої популярності набирають створення колекцій оцифрованих фотографій на різну тематику, які створюються в національних організаціях, покликаних зберігати історико-культурне надбання [13].

Важливим аспектом аналізу фотографічного джерела є питання відповідності фотографії, яка створена, наприклад, сто років тому, уявленням сучасного глядача, як він може її прочитати і зрозуміти, а також ситуації, в якій вона була створена. Для сучасної людини, навіть для фахівця, частина інформації, закладеної в зображення, є нечитабельною. Важко усвідомити, чим керувався фотограф-дослідник XIX ст., створюючи свій фотоматеріал, як він мислив. Такі фотографічні дані дають нам більше інформації про історію розвитку етнографії та фотографічної техніки, ніж дають наочний матеріал для науки. Деякі з цих зображень зараз цінні тим, що вони були створені або зібрані відомими людьми і можуть дати інформацію про їхнє життя, інтереси та подорожі. Деякі візуальні матеріали з етнографії народів світу сьогодні можна визнати безповоротно застарілими, навіть фальсифікуючими дійсність, і їх не можна зарахувати до етнографічних джерел, вважати придатними для наукового вивчення.

Звернення до вивчення внутрішнього змісту документа можливе лише на певному етапі дослідження, коли вирішено безліч проблем, пов'язаних із зовнішнім аналізом фотографічних даних. Часто неуважний зовнішній аналіз призводить до того, що фотографії за замовчуванням

розглядаються як такі, що мають певний класифікаційний штамп, а значить і певні характеристики. Для проведення первинного зовнішнього аналізу необхідно розробити способи об'єднання матеріалу в групи для більш чіткої характеристики його інформативних можливостей.

Перша класифікація фотографічних зображень заснована на кінцевій меті, якою керувався автор при створенні матеріалу, у поєднанні з видом своєї діяльності. Ці два принципи визначають такі важливі параметри, як зміст фотоматеріалу, спосіб його зйомки, який результат вийде на виході, умови створення і, нарешті, його подальше читання та інформативний потенціал.

Розвиток жанрів, які використовувались фотографами, вимагає особливої уваги. Вони допоможуть не тільки визначити час створення фото, але й будуть корисними у встановленні почерку автора. Одним з найбільш ранніх жанрів можна вважати портретну фотографію. Приблизно до 1870-х років простежується переважання цього жанру серед інших фотографічних матеріалів. Робилися спроби відобразити різні антропологічні типи, а також створити більш живі композиції, коли моделі фотографувалися з різними предметами, характерними для їх культури, в роботі, або композиція будувалася на зображенні взаємин між людьми. Архітектурна фотографія як жанр фотографії також з'являється дуже рано і зустрічається серед найперших фотоматеріалів. На зорі фотографії найпростіше знімати статичні об'єкти, особливо з витримкою в кілька хвилин. Фіксація різних будівель і споруд була і залишається одним з основних жанрів фотографії.

Фотографічна фіксація пейзажів також з'явилася досить рано, також через статичність об'єкта фотографії, але у цьому жанрі не завжди можна детально розглянути цікавий матеріал на загальному виді села, степу, гір. Фотографи намагалися «оживити» сцени присутністю людей, але не надаючи значення їх присутності у фотографії в цілому. Об'єкти індивідуально і в групі частіше фіксуються професійними вченими. Анімалістичний жанр також несуттєво представлений у фотографічній колекції, оскільки тварин знімають окремо досить рідко, зазвичай для того, щоб зафіксувати, наприклад, кріплення знарядь праці, спорядження коней тощо.

У першій четверті XX ст. із розвитком технологій фотографічної зйомки почав активно розвиватися такий жанр, як повсякденна фотографія, який досить популярний і сьогодні. Цей жанр, на відміну від інших не є постановним і у повній мірі демонструє типові аспекти життя суспільства, такі як дім, робота, повсякдення, подорожі, хвороба, смерть, виховання, освіта, релігія, політика, наука, мистецтво, відпочинок, спорт, війна, природні катастрофи тощо.

Повсякденна фотографія дозволяє аналізувати середовище, яке оточує людину: ландшафт, погодні умови, поселення, вулиці, транспортні засоби, організацію житлового та виробничого простору, включаючи меблі, технічне оснащення, виробниче середовище та організацію робочого місця. Вона також надає інформацію про людей на фотографіях: їхні індивідуальні характеристики (стать, вік, національність), фізичні риси (зріст, статура), соціокультурні особливості (одяг, зачіска), невербальну комунікацію (вираз обличчя, жести), символи самовизначення (статус і престиж) та особисту гігієну (чистота, охайність).

Групові фотографії дозволяють охарактеризувати склад і поведінку груп у різних ситуаціях, наприклад, під час вуличних маніфестацій чи церковних служб. Повсякденна фотографія відображає стиль життя різних соціальних груп, їхній соціальний статус і дає можливість вивчати особливості одягу людей з різних соціальних прошарків та регіонів [14, с. 102-103].

Повсякденні фотографії допомагають простежити зміни в побутових речах, технічному прогресі, рівні виробництва, добробуті населення та модних тенденціях. Вони надають інформацію про традиції виготовлення та використання предметів побуту, знарядь праці та матеріалів, які застосовувалися для їх виготовлення. Знімки на відкритому повітрі, в парках або на природі показують способи розваг і особливості дозвілля та відпочинку, зокрема туризму. Вони фіксують трудові будні, даючи уявлення про зайнятість населення, особливості праці та її розподіл між чоловіками та жінками. Фотографії радянського періоду, наприклад, часто показують робітників у робочому одязі або інтелігенцію на професійних заходах.

Цінність інформації, що міститься у фотодокументі, може бути як актуальною, так і потенційною. У ряді випадків до особливо цінних фотодокументів можна віднести не один фотодокумент, а цілу серію фотодокументів, присвячених одній події (репортажній зйомці). Особливо це важливо для подій, які відбуваються в історії міста вперше: візити делегацій, будівництво заводів, події в житті релігійних конфесій, зміни зовнішнього вигляду міст, тощо.

Кінцевий результат зчитування і розуміння фотографічних даних складається з чотирьох складових:

1) авторського бачення фотографа;
2) можливості, що надаються технологіями;
3) те, як культура презентувала себе під час фотографування;
4) розуміння побаченого глядачем.

Важливу роль відіграють обставини публікації фотоджерела, оскільки це не завжди робить сам автор, і тут можна вкласти в наявний фотоматеріал сенс і значення, що відрізняється від задуму автора. Непоодинокі випадки, коли в декількох колекціях є відбитки з одного і того ж негативу, але коментуються вони по-різному. Це може бути пов'язано як з помилкою при реєстрації, відсутністю інформації, так і з несумлінністю людини, яка передала матеріал в архів або описала його. Опис фотоматеріалу – це окрема і комплексна проблема. При роботі з колекціями, які надходять до фондів музеїв та архівів в якості дарування, покупки або передачі, складність пов'язана ще й з тим, що їх історія, яка передувала реєстрації та складанню опису, як правило, невідома. Дослідникам ця, а також додаткова інформація необхідна для складання якісного опису фотографії.

Принципи класифікації фотоматеріалу допоможуть при роботі з фотографічним джерелом більш точно визначити якість наданої інформації і помістити її в свою нішу в ієрархії даних з точки зору важливості і достовірності наданої інформації. Також варто розглянути фактори, що впливають на побудову внутрішнього змісту зображення та впливають на його подальше розуміння та прочитання. Низка виявлених і розглянутих проблем може стати основою для розробки методики фотографічної польової роботи, що відповідає потребам сучасної науки.

Висновки. Отже, фотографія стала хронікою нашого повсякденного життя. Бути сфотографованим означає бути свідком певної події, суспільства та епохи, в умовах яких було зроблено фото. Це пояснює, чому фотографування стало буденним. Об'єктивна сторона форографії полягає в її достовірності і точності передачі картин дійсності, як минулого, так і сучасності. За допомогою фотографії можна привернути увагу до реальних подій, до збереження їх зовнішніх ознак. Мова фотографічного джерела – це мова відображення достовірного реального світу.

Таким чином, фотографії є важливими візуальними джерелами для вивчення історії, які мають потужний інформаційний потенціал і багатий візуальний образ минулого [14, с. 103]. Як бачимо, спектр тем і питань, пов'язаних з фотографією дуже великий. Їх вирішення призведе до більш широкого включення фотографії в науковий обіг, розширить рамки досліджуваних проблем. Багатогранний підхід до вивчення фотографічного джерела в історичній та інших гуманітарних науках дозволить більш точно визначити межі і предмет вивчення фотографії. Врахування всіх аспектів та особливостей формування фотографічного джерела допоможе уточнити отриману інформацію та дозволить знайти нові, а також співвіднести виявлені особливості з часовими та регіональними

рамками. Все це дасть змогу розглядати фотографію як самостійне наукове джерело та ввести в коло наукових досліджень великий комплекс нового фотографічного матеріалу.

Література:

1. Рачков Є. С. Методи та підходи візуальної історії: аналіз історіографії // Харківський історіографічний збірник. 2015. Вип. 14. С. 27–41.

2. Пятіна Д., Мєлєкєсцев К. Фотографія, як засіб збереження історичної пам'яті // Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса. 2021. Т. 1 № 13. С. 57–62.

3. Рабенчук О. До питання про візуальне як джерело історичних досліджень // Україна XX століття: культура, ідеологія, політика. 2012. № 17. С. 29–39.

4. Коляструк О. Візуальні документи як особливі джерела історії повсякденності // Україна XX ст.: культура, ідеологія, політика. 2008. № 14. С. 259–264.

5. Маркітан Л. П. Інформаційний потенціал кінофотовідеодокументів як історичного джерела // Український історичний журнал. 2002. № 5. С. 34–49. http://resource.history.org.ua/publ/journal_2002_5_34

6. Етимологічний словник української мови : в 7 т. / Ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.), В. Т. Коломієць, Т. Б. Лукінова, Г. П. Півторак, В. Г. Скляренко, О. Б. Ткаченко; Укладачі: Г. П. Півторак, О. Д. Пономарів, І. А. Стоянов, О. Б. Ткаченко, А. М. Шамота. НАН України. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Наукова думка, 2012. Т. 6 : У–Я. С. 124–125. http://history.org.ua/LiberUA/978-966-00-0197-8/978-966-00-0197-8.pdf

7. Фотографія : історія виникнення та розвитку. https://phm.cuspu.edu.ua/nauka/naukovo-populiarni-publikatsii/967-fotohrafiia-istoriia-vynyknennia-ta-rozvytku.html

8. Belknap G. From a Photograph : Authenticity, Science, and the Periodical Press, 1870–1890. London : Bloomsbury, 2016. 268 p.

9. Halbwachs M. On Collective Memory. Chicago :The University of Chicago Press, 2020. 254 p. https://www.perlego.com/book/1851648/on-collective-memory-pdf

10. Ассман А. Длинная тень прошлого // Мемориальная культура и историческая политика. Москва : Новое литературное обозрение, 2014. 328 с. https://tehne.com/library/aleyda-assman-dlinnaya-ten-proshlogo-memorialnaya-kultura-i-istoricheskaya-politika-moskva-2014

11. Nora P. Entre Mémoire et Histoire. París : Gallimard, 2001. P. 23–43.

12. Kundera M. Identity. Paris : Paperback Published, 1999. 176 p. https://www.goodreads.com/quotes/1348948-rubens-discovered-a-peculiar-thing-memory-does-not-make-films

13. Священко З. В. Проблема використання оцифрованих фотографій в контексті актуальних проблем історичного джерелознавства // Актуальні питання у сучасній науці (Серія «Історія та археологія»). 2024. № 7(25). 2024. С. 1095–1112.

14. Красилюк Я. В. Фотографія як джерело історичного дослідження // Джерелознавство, теорія та методологія історії. Гуржіївські історичні читання, 2014. Вип. 7. С. 101–103.

References:

1. Rachkov Ye. S. (2015). Metody ta pidkhody vizual'noi istorii: analiz istoriohrafii [Methods and approaches of visual history: an analysis of historiography]. *Kharkivs'kyi istoriohrafichnyi zbirnyk. – Kharkiv historiographic collection*. Vyp. 14. 27–41. [in Ukrainian].

2. Piatina D., Mieliekiestsev K. (2021). Fotohrafiia, yak zasib zberezhennia istorychnoi pam'iati [Photography as a means of preserving historical memory]. *Visnyk students'koho naukovoho tovarystva DonNU imeni Vasylia Stusa*. T. 1 № 13. 57–62. [in Ukrainian].

3. Rabenchuk O. (2012). Do pytannia pro vizualne yak dzherelo istorychnykh doslidzhen [To the question of the visual as a source of historical research]. *Ukraina XX stolittia: kultura, ideolohiia, polityka*. № 17. 29–39. [in Ukrainian].

4. Koliastruk O. (2008). Vizualni dokumenty yak osoblyvi dzherela istorii povsiakdennosti [Visual documents as special sources of the history of everyday life]. *Ukraina XX st.: kultura, ideolohiia, polityka*. 14. 259-264. [in Ukrainian].

5. Markitan L. P. (2002). Informatsiinyi potentsial kinofotovideodokumentiv yak istorychnoho dzherela [Informational potential of film and photo-video documents as a historical source]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. № 5. 34–49. http://resource.history.org.ua/publ/journal_2002_5_34 [in Ukrainian].

6. Etymolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy : v 7 t. (2012). / Red. kol.: O. S. Melnychuk (hol. red.), V. T. Kolomiiets, T. B. Lukinova, H. P. Pivtorak, V. H. Skliarenko, O. B. Tkachenko; Ukladachi: H. P. Pivtorak, O. D. Ponomariv, I. A. Stoianov, O. B. Tkachenko, A. M. Shamota. NAN Ukrainy. In-t movoznavstva im. O. O. Potebni. Kyiv : Naukova dumka. T. 6: U–Ia. 124–125. http://history.org.ua/LiberUA/978-966-00-0197-8/978-966-00-0197-8.pdf [in Ukrainian].

7. Fotohrafiia : istoriia vynyknennia ta rozvytku [Photography : history of origin and development]. https://phm.cuspu.edu.ua/nauka/naukovo-populiarni-publikatsii/967-fotohrafiia-istoriia-vynyknennia-ta-rozvytku.html [in Ukrainian].

8. Belknap G. (2016). From a Photograph : Authenticity, Science, and the Periodical Press, 1870–1890. London : Bloomsbury. 268 p. [in English].

9. Halbwachs M. (2020). On Collective Memory. Chicago : The University of Chicago Press. 254 p. https://www.perlego.com/book/1851648/on-collective-memory-pdf [in English].

10. Assman A. (2014). Dlynnaia ten proshloho [The long shadow of the past]. *Memoryalnaia kultura y ystorycheskaia polytyka*. Moskva : Novoe lyteraturnoe obozrenye. 328. https://tehne.com/library/aleyda-assman-dlinnaya-ten-proshlogo-memorialnaya-kultura-i-istoricheskaya-politika-moskva-2014 [in Russian].

11. Nora P. (2001). Entre Mémoire et Histoire [Between Memory and History]. París : Gallimard. 23–43. [in French].

12. Kundera M. (1999). Identity. Paris : Paperback Published. 176. https://www.goodreads.com/quotes/1348948-rubens-discovered-a-peculiar-thing-memory-does-not-make-films [in English].

13. Sviashchenko Z. V. (2024). Problema vykorystannia otsyfrovanykh fotohrafii v konteksti aktualnykh problem istorychnoho dzhereloznavstva [The problem of using digitized photographs in the context of current problems of historical source studies]. *Aktualni pytannia u suchasnii nautsi (Seriia «Istoriia ta arkheolohiia»)*. № 7(25). 1095–1112. [in Ukrainian].

14. Krasyliuk Ya. V. (2014). Fotohrafiia yak dzherelo istorychnoho doslidzhennia [Photography as a source of historical research]. *Dzhereloznavstvo, teoriia ta metodolohiia istorii. Hurzhiivski istorychni chytannia*. Vyp. 7. 101–103. [in Ukrainian].